

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 378:159.9

Л. А. Мельник

Проблема формування позитивного ставлення студентів аграрного університету до вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу є актуальною і тому потребує відповідного системного аналізу. З одного боку, ця проблема аналізується в контексті специфіки підготовки фахівців в аграрних вищих навчальних закладах (ВНЗ), а з іншого – вона залишається недостатньо проаналізованою, оскільки не враховуються педагогічні та психологічні аспекти й умови формування позитивного ставлення студентів.

Дослідження психологів переконують у тому, що формування інтересу до психолого-педагогічних знань повинно опиратися на діяльнісний підхід. Становлять інтерес наукові підходи до систематизації навчального матеріалу, розроблені Л. Виготським, В. Давидовим, О. Леонтєвим та ін.

У процесі навчальної діяльності студентів аграрного університету створюються відповідні психолого-педагогічні умови розвитку фахової мотивації, формування основ неперервного професійного зростання особистості. У цьому контексті ефективність формування мотивації можна оцінювати з точки зору забезпечення сукупності стійких професійних мотивів студентів, які визначають фаховий зміст і спрямованість динамічного, неперервного процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному самовдосконаленні.

Мета статті полягає в тому, щоб акцентувати увагу на важливості актуалізації внутрішнього потенціалу студентів, їхнього усвідомленого вибору індивідуальної професійно-особистісної стратегії розвитку впродовж життя, результатом якої і є високий рівень сформованості фахової мотивації та професійної компетентності.

Аналізуючи проблему пробудження інтересу до професії агронома в студентів аграрних ВНЗ, Ю. Курбатова опирається на класифікацію видів інтересів, підкреслюючи наявність у студентів потреби та позитивного переживання цієї потреби, оскільки при широкому розумінні інтересів їх пов'язують і з іншими потребами, а не лише з пізнавальними [4, с. 1–3].

Досліджуючи інтерес до професії агронома, розглядаючи питання інтересу до професії та пізнавального інтересу в контексті пробудження інтересу до професії агронома в студентів аграрних ВНЗ, Ю. Курбатова дотримується думки, що в умовах навчання у ВНЗ інтерес до професії неможливо розглядати окремо від інтересу пізнавального, оскільки саме під час навчання студенти пізнають майбутню професію. Ураховується, що більшість психологів пов'язує інтерес з потребою, інші вважають, що інтерес є більш складним і широким явищем, ніж проста потреба.

Вивчаючи особливості професії агронома, підкреслюємо її психологічні особливості й основне завдання – удосконалювати сільськогосподарське виробництво, управляти працею механізаторів та інших робітників. Ось чому під час підготовки фахівців потрібно звертати увагу на зацікавленість студентів майбутньою професією, важливість вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

На етапі аналізу рівня сформованості фахової мотивації студентів важливо приділити увагу питанням сформованості здатності до професійного саморозвитку, визначенню та обґрунтуванню структури, критеріїв і рівнів їхньої сформованості, а також розробленню діагностики виявлення цих рівнів у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Важливо створити та забезпечити організаційно-педагогічні умови, запровадити різноманітні форми і методи, які сприяли б процесу поступового переходу студента в позицію суб'єкта навчально-пізнавальної та професійної діяльності [6, с. 2–3]. При цьому професійне самовизначення студента не зводиться лише до вибору професії і не закінчується завершенням професійної підготовки за обраною спеціальністю, оскільки триває впродовж усього

професійного життя [3, с. 269]. Саме в процесі освоєння професії особистість усе більше занурюється в професійне середовище. Відповідно якісна реалізація діяльності здійснюється згідно зі сформованими ціннісними мотивами вчителя, сформованою потребою в неперервному підвищенні кваліфікації. Створені в системі навчання психолого-педагогічні умови розвитку мотивації розподіляємо на: індивідуалізацію технологій виконання навчальної діяльності; вироблення власної професійної позиції; високу якість та продуктивність навчального процесу. У комплексі вони спонукають студента до усвідомленого переходу на більш високий рівень професіоналізації в процесі навчання, на якому відбувається подальший розвиток і становлення вчителя-професіонала.

Слід зазначити, що фактично становлення професійної мотивації студентів відбувається впродовж усього навчання у ВНЗ, де воно, власне, лише починається на новому якісному рівні. Саме тому психолого-педагогічні умови професійного розвитку студента в цій системі необхідно забезпечувати на відповідному фаховому рівні: урахуванні вікових психологічних змін у психіці студентів, особливостей розвитку та перетворення провідної діяльності суб'єкта, специфіки формування фахових потреб у неперервному професійному розвитку. Саме завдяки психолого-педагогічному забезпеченню ефективності навчального процесу ВНЗ відбувається психологічне формування особистості в розвивальному професійному просторі, що визначається позитивним ставленням до обраної професії, критичним ставленням до рівня фахової компетенції і потребою фахового самовдосконалення [3, с. 270].

Визначаючи наукову сферу дослідницької роботи, присвяченої цій проблемі, підкреслимо, що система психолого-педагогічної підготовки студентів аграрного університету, методи та форми вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, на наш погляд, мають допомогти їм в усвідомленні рівня власної професійної психологічної компетентності і педагогічної майстерності. Для цього важливо визначити та забезпечити відповідні психолого-педагогічні умови навчального процесу, які б сприяли

діагностиці й оцінюванню студентами своїх професійних компетенцій, самовдосконалення.

На наш погляд, ефективна діагностика та реалізація процесу формування особистісного і професійного розвитку студентів аграрного університету до вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу є можливими, якщо:

– визначено особливості особистісної та професійної самоактуалізації студентів;

– у процесі вузівського навчання психолого-педагогічні умови надають можливість визначити і конкретизувати функції особистісної та професійної самоактуалізації студентів (аксіологічний, рефлексивний і креативний аспекти) та її компоненти (ціннісно-мотиваційний, рефлексивний і креативний);

– визначено взаємозв'язок між компонентами та функціями особистісної і професійної самоактуалізації студентів, що розширює та поглиблює їхнє уявлення про сутність дисциплін психолого-педагогічного циклу [5, с. 25–57].

Психолого-педагогічні умови формування позитивного ставлення студентів аграрного університету до вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу передбачають використовувати різноманітні можливості з метою фахового аналізу криз професійного розвитку фахівця:

– кризи навчально-професійної орієнтації і професійного вибору;

– кризи професійних експектацій (очікувань);

– кризи професійного зростання (незадоволеності можливостями, посадою, зарплатою тощо) [7, с. 17–35].

Відповідність людини педагогічній професії обумовлюється широким спектром вимог до когнітивних, емоційних та інтерактивних складових педагогічної діяльності і до особистісних якостей. При цьому особливого значення набуває проблема психологічної діагностики та корекції особистісної мотивації, чинників, які перешкоджають поглибленню професійної компетентності вчителя, призводять до невротичних і психосоматичних розладів. Йдеться про психічні стани ситуативної тривоги, пригніченості, зниження настрою, послаблення активності, стійкої фрустрації.

Оснoву знижених показників самооцінки самопочуття, активності та настрою студентів, на наш погляд, складає недостатньо високий рівень психолого-педагогічної фахової мотивації. Йдеться про особистісно-характерологічні чинники, в яких відображено схильності до відповідного типу емоційного реагування в ситуаціях підвищених розумових і психоемоційних навантажень, в екстремальних, стресових, фрустраційних умовах тощо.

Йдеться про психічні стани ситуативної тривоги, пригніченості, зниження настрою, послаблення активності, стійкої фрустрації, конфліктне сприймання свого майбутнього та життєвих цілей, обмежені можливості самореалізації, наявність особистісної тривожності, психоемоційної напруженості. Психологічними умовами фахової діяльності студентів є: стимулювання росту професіоналізму, творчий рівень колективу тощо. Суб'єктивними чинниками є: особистісні мотиви досягнення визнання в студентській аудиторії, матеріальне і моральне задоволення від процесу навчання.

На наш погляд, до основних чинників формування у студентів потреби в професійному розвитку та вивченні психолого-педагогічних дисциплін належать:

- бажання студентів-аграріїв систематично займатися самоосвітою;
- прагнення систематично і компетентно аналізувати результати власної навчальної діяльності;
- потреба у визначенні основних напрямків подальшої самоосвіти (планування, координування, організація контролю за процесом навчання тощо).

Аналіз проблеми і механізмів самоосвіти надав можливість А. Кузьмінському конкретизувати психолого-педагогічні умови підвищення ефективності впливу на ці процеси. Визначено, що процес управління самоосвітою містить у собі два основні аспекти: самостійний рух суб'єкта (саморегулювання) та узгоджений рух всієї сукупності суб'єктів (регулювання) [2, с. 152].

У сучасних умовах ідеалом для студентів аграрного профілю залишається ідеал всебічно розвиненої особистості, спроможної долучитися до процесу суспільних і професійних перетворень, бути професіоналом, який здатний до багатоваріативності педагогічної дії, прогнозування можливих результатів, знає прийоми аналізу та самоконтролю, уміє об'єктивно осмислити нові соціально-економічні умови виховання, наслідки ринкових взаємовідносин, оцінити нові тенденції з позицій педагогічної діяльності [8, с. 5–6]. При цьому в реальній педагогічній практиці спостерігаються суттєві розбіжності між ідеалом особистості і реальним суб'єктом, який забезпечує навчально-виховний процес.

Передусім, акцентується на необхідності створення психолого-педагогічних умов, які б поєднували звичні умови навчання з вивченням психології та педагогіки, мали випереджальний характер. При цьому найважливішою умовою виокремлюється наявність висококваліфікованих кадрів – педагогів і психологів.

Системний аналіз психолого-педагогічних умов розвитку фахової мотивації студентів аграрного університету свідчить, що серед основних причин неефективної організації навчального процесу можна виокремити недостатнє врахування індивідуального досвіду, рівня їхньої психолого-педагогічної підготовки, усвідомлення власних та професійних потреб і проблем. На цій підставі робимо висновок про невідповідність психолого-педагогічних умов потребам студентів аграрного профілю, зокрема, у самореалізації в галузі фахової діяльності. Пояснюємо це тим, що технологію процесу навчання орієнтовано переважно на фахову діяльність, а не на розвиток самосвідомості, стимулювання до самоосвіти в галузі психолого-педагогічних дисциплін. Саме тому, на нашу думку, важливим завданням є педагогічно цілеспрямована організація особистісно орієнтованого навчання студентів, системне засвоєння як фахових дисциплін, так і психолого-педагогічних, врахування їхнього особистісного потенціалу в процесі здобуття фахової кваліфікації.

Особливу увагу привертає проблема вдосконалення процесу взаємодії студента з викладачем. Саме засвоєння психології та педагогіки, на наш погляд, сприятиме кращому виконанню цього завдання, підвищенню професійно-орієнтованого ставлення студента до професійної діяльності.

Урахування особливостей системного підходу до проблеми професійного розвитку спеціалістів аграрного профілю в системі вузівського навчання є методологічною основою аналізу проблеми фахового зростання в умовах вузівського навчання, оскільки спрямований на врахування особливостей педагогічної і психологічної підготовки навчальний процес відповідає запитам та потребам студентів в їхньому подальшому фаховому саморозвитку. Відповідно посилюються вимоги до діагностики особистісних і професійних якостей студентів, які засвоюють психолого-педагогічні дисципліни, оцінювання рівня забезпечення системи вузівської освіти, її здатності забезпечувати подальший неперервний особистісно-професійний розвиток студента на засадах особистісно-орієнтованої педагогіки.

Проведений С. Амеліною експеримент, присвячений дослідженню стану розвитку культури професійного спілкування у студентів аграрних ВНЗ, свідчить про те, що, з одного боку, студенти розуміють культуру професійного спілкування як делікатне, тактовне, ввічливе ставлення до співрозмовника, а з іншого – значна частина студентів (31,3%) узагалі не змогла ідентифікувати феномен культури професійного спілкування. Безумовно, культура професійного спілкування формується, починаючи із сім'ї, студентського та викладацького оточення, але разом з тим, вона і розвивається в процесі засвоєння психолого-педагогічних дисциплін [1]. Це результат сформованої зацікавленості та поваги у ставленні до співрозмовника, уміння переважати в професійному спілкуванні, тримати під власним контролем опонента і ситуацію, визначати перебіг та результат професійного спілкування тощо.

Узагальнені С. Амеліною дані опитування викладачів і студентів свідчать, що більшість студентів ототожнює культуру професійного спілкування з одним з її компонентів, що вказує на слабку обізнаність

майбутніх аграріїв із досліджуваним феноменом. Відповідно більшість студентів вважає основними складниками культури професійного спілкування культуру мови, ввічливість та тактовність, а викладачі – етику спілкування, мовленнєвий етикет, культуру мови й ораторську майстерність. При цьому ніхто не акцентує на важливість психолого-педагогічної підготовки.

Досягненню цих завдань, на наш погляд, може сприяти визначення поняття “ставлення студента до психолого-педагогічних дисциплін”, під яким розуміємо зміни психіки та фахових потреб студента у процесі неперервної освіти як результат усвідомлення цінності психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ. Під “усвідомленням цінності” розуміємо, передусім, усвідомлений студентом процес фахового й особистісного самовдосконалення, розуміння професійних проблем і шляхів їх вирішення за допомогою педагогіки та психології.

Професійний розвиток студента в умовах вузівського навчання, на наш погляд, являє собою процес діагностики рівня сформованості не лише фахової компетенції, а й визначення актуальних проблем та усвідомлення шляхів їхнього вирішення за допомогою психолого-педагогічних підходів. Саме тому психологічні і педагогічні умови професійного розвитку студентів у системі вузівського навчання розглядаємо як сукупність змістовних, організаційних і методичних заходів, що забезпечують у процесі навчання її якісний та ефективний процес усвідомлення фахових проблем і пошук шляхів їхнього вирішення.

Об'єктом педагогічного аналізу в цьому контексті є студент та його ставлення до психолого-педагогічних дисциплін. Комплексний аналіз цієї проблеми передбачає звернення до сутнісних характеристик фахової мотивації студента, що відображаються у понятті “професійна діяльність”. Саме в ньому узагальнюються соціально-економічні і психолого-педагогічні характеристики навчального процесу.

Професійна діяльність майбутнього аграрія є критерієм ефективності його професійного розвитку в студентські роки, показником сформованості

професійної мотивації, розвитку індивідуальних фахових характеристик (потреб, інтересів, рівня прихильності, особливостей інтелекту тощо), які впливають на подальше самовизначення у професії, професійну адаптацію, формування фахової самооцінки.

Розробка методики комплексного підходу й аналізу фахової мотивації студентів аграріїв – це процес вдосконалення навчального процесу в навчальних закладах, що здійснюється у системі, яка є відкритою, нелінійною і неврівноваженою. Саме в такій системі цей процес є можливим, за умови вироблення під час її організації, на основі чітко визначеної стратегії навчання фахівців формування мотивації до вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Таким чином, питання розвитку професіоналізму аграрія та його професійний розвиток пов'язано з певними суперечностями: унікальністю процесу засвоєння психолого-педагогічних дисциплін.

Отже, психолого-педагогічні умови розвитку позитивного ставлення студентів аграрного університету до вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу необхідно досліджувати, з одного боку, поєднуючи зі створенням сприятливого навчально-виховного середовища, а з іншого боку, їх важливо пов'язати з навчальним процесом у ВНЗ, розробкою діагностичних та експериментальних навчальних систем, що сприяють активізації існуючих і формуванню необхідних психолого-педагогічних умов ефективної системи неперервної освіти студентів (самоаналізу, саморозвитку, самодіагностики) у системі вузівського навчання.

Системний підхід передбачає розгляд самого процесу формування інтересу до психолого-педагогічних дисциплін, як до системи, що розвивається на синергетичних засадах.

Список використаної літератури

1. Амеліна, С. М. Стан розвитку культури професійного спілкування у студентів аграрних ВНЗ [Електронний ресурс] / С. М. Амеліна. – Режим доступу : – http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_9/files/pd910_45.pdf.

2. Всемирный доклад по образованию 2000: Право на образование для всех в течение всей жизни. – М. : Изд-во ЮНЕСКО, Изд. дом МАГИСТР-ПРЕСС, 2000. – 193 с.

3. Клокар, Н. І. Інституційний розвиток та професійний розвиток персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти : навчально-методичний комплекс / Н. І. Клокар. – Біла Церква : КОПОПК, 2008. – 664 с.

4. Курбатова, Ю. В. Щодо питання пробудження інтересу до професії агронома у студентів аграрних ВНЗ [Електронний ресурс] / Ю. В. Курбатова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Pfto/2010_11/files/p1110_36.pdf.

5. Маркова, А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.

6. Стрітьєвич, Т. М. Формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Т. М. Стрітьєвич ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2009. – 20 с.

7. Сыманюк, Э. Э. Психология профессионально-обусловленных кризисов / Э. Э. Сыманюк. – М.-Воронеж : Издательство НПО “Модэк”, 2004. – 320 с.

8. Табачек, І. В. Формування та розвиток особистості сучасного вчителя : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.10 “Філософія освіти” / Ірина Володимирівна Табачек ; Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2005. – 20 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук Тимчук І. М.